

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De januskop van complexiteit

Weerman, F.

Publication date

2014

Document Version

Final published version

Published in

Patroon en argument: een dubbelfeestbundel bij het emeritaat van William van Belle en Joop van der Horst

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Weerman, F. (2014). De januskop van complexiteit. In F. Van de Velde, H. Smessaert, F. Van Eynde, & S. Verbrugge (Eds.), *Patroon en argument: een dubbelfeestbundel bij het emeritaat van William van Belle en Joop van der Horst* (pp. 285-300). Universitaire Pers Leuven. <http://upers.kuleuven.be/nl/book/9789462700147>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Patroon en argument

Een dubbelfestbundel bij het emeritaat van William Van Belle en Joop van der Horst

Onder redactie van Freek Van de Velde, Hans Smessaert, Frank Van Eynde, Sara Verbrugge

Met bijdragen van Liesbeth Augustinus (KU Leuven), Hans Broekhuis (Meertens Instituut), Filip Buekens (KU Leuven), Paul Claes (KU Leuven), Marja Clement (University of Zürich), Timothy Colleman (U Gent), Bert Cornillie (KU Leuven), Evie Coussé (University of Gothenburg), Kristin Davidse (KU Leuven), Georges De Schutter (UA), Hendrik De Smet (KU Leuven), Lorenz Demey (KU Leuven), Gunther De Vogelaer (University of Münster), Sarah D'Hertefelt (KU Leuven), Sylvain Dieltjens (KU Leuven), Kristien Dieussaert (KU Leuven), Luk Draye (KU Leuven), Flip Droste (KU Leuven), Els Elffers (UvA), Kurt Feyaerts (KU Leuven), Dirk Geeraerts (KU Leuven), Marinel Gerritsen (Radboud U Nijmegen), Paul Gillaerts (KU Leuven), Elvira Glaser (University of Zürich), Pierre Godin (UCL), Ingeborg Harmes (University of Münster), Priscilla Heyndrickx (KU Leuven), Jack Hoeksema (RU Groningen), Wim Honselaar (UvA), Matthias Hüning (FU Berlin), Leen Janssen (KU Leuven), Theo Janssen (VU Amsterdam), Karolien Janssens (UA), Koen Jaspaerts (KU Leuven), Evelien Keizer (University of Vienna), Wim Klooster (UvA), Karen Lahousse (KU Leuven), Béatrice Lamiroy (KU Leuven), Odo Leys (KU Leuven), Ester Magis (VUB), Ann Marynissen (University of Cologne), Patrick Meuris (KU Leuven), Jan Noordegraaf (VU Amsterdam), Jan Nuyts (UA), Bert Oben (KU Leuven), Albert Oosterhof (KU Leuven), Jan Pekelder (Sorbonne, Paris, Charles University in Prague), Harry Perridon (UvA), Jill Puttaert (VUB), Arend Quak (UvA), Tom Ruetten (HU Berlin), Gijsbert Rutten (Leiden University), Walter Schaeken (KU Leuven), Ina Schermer-Vermeer (UvA), Ineke Schuurman (KU Leuven), Hans Smessaert (KU Leuven), Jan Strop (UvA), Dorien Van de Mierop (KU Leuven), Freek Van de Velde (KU Leuven), Hans Van de Velde (Utrecht University), Johan van der Auwera (UA), Sander van der Harst (Utrecht University), Marijke van der Wal (Leiden University), Jacques Van Keymeulen (U Gent), Daniël Van Olmen (UA, University of Lancaster), Marc van Oostendorp (Leiden University), Vincent Vandeghinste (KU Leuven), Roxane Vandenberghe (U Gent), Aleydis Vandebossche (VUB), Wim Vandebussche (VUB), Ton vanderwouden (Meertens Instituut), Willy Vandeweghe (U Gent, KANTL), Frank Van Eynde (KU Leuven), Sara Verbrugge (KU Leuven), Jean-Christophe Verstraete (KU Leuven), Ulrike Vogl (University of Vienna), Rik Vosters (VUB), Fred Weerman (UvA), Roland Willemys (VUB), Eline Zenner (KU Leuven)

© 2014 by Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain / Universitaire Pers Leuven, Minderbroedersstraat 4, B-3000 Leuven (Belgium)

ISBN 978 94 6270 014 7

D / 2014 / 1869 / 59

Distributed by Leuven University Press

<http://upers.kuleuven.be/nl/book/9789462700147>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

**FREEK VAN DE VELDE, HANS SMESSAERT
FRANK VAN EYNDE, SARA VERBRUGGE (RED.)**

PATROON *en* ARGUMENT

**Een dubbelfeestbundel
bij het emeritaat van**

WILLIAM VAN BELLE

EN

JOOP VAN DER HORST

UNIVERSITAIRE PERS LEUVEN

Overdruk uit *Patroon en argument* - ISBN 978 94 6270 014 7 - © Universitaire Pers Leuven 2014

PATROON EN ARGUMENT

Patroon en argument

Een dubbelfeestbundel bij het emeritaat van
William Van Belle en Joop van der Horst

Onder redactie van
Freek Van de Velde
Hans Smessaert
Frank Van Eynde
Sara Verbrugge

UNIVERSITAIRE PERS LEUVEN

© 2014 Universitaire Pers Leuven / Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain. Minderbroedersstraat 4, B-3000 Leuven

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 978 94 6270 014 7

D/ 2014 / 1869 / 58

NUR: 623

Ontwerp cover: Griet Van Haute

Opmaak: Friedemann BVBA

Inleiding

“twee hoogleraren, sieraden hunner universiteit, die hun tijd niet te kostbaar achtten om in breedvoerige betoogen hun vooropgezette meening kracht van bewijs te geven”

(uit: Jacobs, A.H. 1899. *Vrouwenbelangen. Drie vraagstukken van actueelen aard*. Amsterdam: L.J. Veen)

Op 1 oktober 2014 zwaaiden twee hoogleraren Nederlandse taalkunde af aan de Leuvense universiteit: William Van Belle en Joop van der Horst. Jarenlang hebben ze hun stempel gedrukt op de opleiding. Een gunstig stempel, zeker als je de mening vraagt van de afgestudeerden, want beiden waren populaire docenten. En dat bereikten ze niet door het niveau van hun vakken te laten zakken in een slecht ingelicht idee van hoe je de studenten ter wille kunt zijn. Integendeel, het basisvak syntaxis van William Van Belle was voor tal van studenten een onneembare horde, en gold als een efficiënte manier om de onvermijdelijke schifting van de eerstejaarsstudenten door te voeren, en Joop van der Horst stond bekend om zijn Hollandse zuinigheid als het op cijfers geven aankwam. Meer dan één gevorderd student uit de bovenbouw die ervan uitging dat de buit al binnen was en er zich gemakkelijk van afmaakte bij het studeren, keek ontzet naar zijn resultatenblad, waar een kletterende onvoldoende voor Middel Nederlands op stond. Wat hen dan wel zo populair maakte, was hun beider volslagen gebrek aan capsones. Thesisstudenten werden hartelijk ontvangen, verstandige vragen tijdens of na het college werden uitvoerig behandeld, minder verstandige vragen werden tactvol afgehandeld en uitnodigingen voor deelname aan extracurriculaire activiteiten werden meestal aangenomen. Die pretentieloze, joviale aanpak kenmerkte trouwens ook hun omgang met de collega's. In een departement waar soms stennis gemaakt wordt over bagatellen – de universiteit is hierin niet anders dan enige andere werkplek – was William, als departementsvoorzitter gedurende vele jaren, de juiste man op de juiste plaats om de sociale brandjes te blussen voor ze uitsloegen. Het is ook niet verwonderlijk dat beide heren het uitstekend met elkaar

konden vinden. Ze zijn vrienden geworden, en daar heeft hun emeritaat naar verluidt niets aan veranderd. Net zoals bij de studenten was hun joviale reputatie niet gebaseerd op opportunisme. Menig collega heeft aan William en Joop een hardnekkige wetenschappelijke tegenstander gehad: ze waren bepaald niet uit het lood te slaan in verwoede discussies op doctoraatsverdedigingen, lezingen en op papier, en konden tot wanhoop én ontzag van hun collega's uit het niets doorslaande argumenten tevoorschijn toveren die een zorgvuldig opgebouwd en onwankelbaar geacht standpunt van tafel vermochten te vegen. Met de titel van dit boek, *Patroon en argument*, en met het motto dat boven deze inleiding prijkt, hebben we hulde willen brengen aan het karakter en de beroepsernst van deze twee bijzondere neerlandici, en met name aan hun vermogen om patronen bloot te leggen in het taalgebruik, in zijn historische, sociale en pragmatische dimensies, en hun betoog overtuigend te maken door het te ondersteunen met een verbijsterend scala aan doortimmerde argumenten. Dat het woord *patroon* een extra betekenis heeft, die enigszins vloekt met het *ni dieu ni maître* gehalte van de jubilarissen, moet de lezer maar voor lief nemen.

Deze twee hoogleraren, wars van opportunistische vleierij of gekonkel, zullen erg gemist worden aan het departement. We dachten dan ook dat het passend was om dit dubbelemeritaat te markeren met iets tastbaars. We zaten met de handen in het haar, want je kunt niet met eender wat komen aanzetten. In zijn boek *Taal op drift* (2013, dus kort vóór zijn eigen emeritaat) laat Joop zich laatdunkend uit over de studenten van de Deense taalkundige Otto Jespersen (1860 - 1943), die de legendarische hoogleraar bij zijn afscheid bedachten met een bloemenvaas, wat de auteur toch een beetje minnetjes vond. Géén bloemenvaas dus. Een huldealbum dan? Dat lag niet voor de hand. Huldealbums zijn niet populair, vooral bij contribuanten. Daar zijn verschillende redenen voor. Allereerst dat ze bibliometrisch minder doorwegen dan tijdschriftartikelen, wat ze in het huidig tijdsgewricht een verlieslatende post maakt. Verder is het afgelopen decennium een grootscheepse generatiewissel aan de gang, waardoor academici in de leeftijdsklasse tussen zeg 55 en 75 jaar, een voltijdse baan hebben aan het vullen van huldealbums voor hun emeriterende collegae. Als je een oproep doet om een bijdrage te leveren voor een huldealbum, loop je het risico dat je te weinig reacties krijgt, of alleen van mensen die verder niet veel om handen hebben, zodat de auteurslijst een flauwe afspiegeling is van de eigenlijke waardering

onder collega's. In ons geval liepen we het bijkomende risico dat er zich een scheve verdeling van hulde-artikelen voor elk van beide emeriti zou kunnen voordoen: een stroom artikelen voor William en een paar halve kladjes voor Joop, of vice versa. Die bezwaren hebben we onverschrokken genegeerd, en we zijn gaan peilen naar interesse, en kijk: dat bleek buitengewoon mee te vallen. Bijna iedereen die we aanschreven was enthousiast, al zijn sommige collega's er uiteindelijk niet toe gekomen ook werkelijk een stuk in te leveren, vaak om begrijpelijke redenen. Niettemin bleken er ook na deze onvermijdelijke selectie nog ruim voldoende stukken voorhanden om een bundel mee te vullen. Eigenlijk was dat een nieuw probleem: het was al vroeg duidelijk dat we de kaap van de 500 bladzijden makkelijk zouden ronden, waardoor de kostprijs voor het uitgeven schrikbarend steeg. Daar kwam van uitgeveryswege nog de begrijpelijke bezorgdheid bij dat het boek daardoor nog meer onverkoopt zou worden dan een in het Nederlands geschreven verzamelband over taalkunde toch al is: een aanzienlijk deel van de potentiële afzetmarkt is als auteur betrokken bij het boek, en gaat zich niet bovenop het presentemplaar nog een tweede exemplaar aanschaffen. En als de situatie aan onze faculteit representatief is, en ook elders de vakbibliotheken kampen met krimpende budgetten voor de aanschaf van boeken, onder andere door de hoog oplopende kosten voor tijdschriftabonnementen, dan moeten ook van die kant geen royale bestelorders verwacht worden. We willen de Universitaire Pers Leuven dan ook van harte bedanken de uitgave van dit boek te hebben willen ondersteunen. Daarvoor moeten we eigenlijk ook Joop van der Horst zelf dankbaar zijn, want die heeft veel eigen werk in het fonds van de UPL, zodat die zich toch ook een beetje moreel onder druk gezet gevoeld moet hebben. Niettemin kon de uitgave natuurlijk alleen tot stand komen met bijkomende financiering. Daarvoor willen we van harte de volgende subsidieverstrekkingen bedanken: de opleiding Taal & Bedrijf, de onderzoeksgroep ComForT, het Centrum voor Computerlinguïstiek (CCL), de groep Reasoning, Argumentation & Thinking, de faculteit Letteren en het tijdschrift *Leuvense Bijdragen*. Een bijzondere vermelding verdient Willy Smedts, die het grootste deel van het budget voor zijn rekening nam, Dorien Van de Mierop, die de budgetten van Taal & Bedrijf vrijgaf en Walter Schaeken, die geld kon vrijmaken van de groep Reasoning, Argumentation & Thinking. Het lijkt ons redelijk dat de gefêterden deze gulheid te gelegener tijd testamentair vereffenen. Verder willen we ook de reviewers bedanken die de stukken mee nagelezen

hebben en de auteurs hebben behoed voor overgeslagen stappen in de redenering, over het hoofd gekeken vakpublicaties of onzorgvuldige formuleringen. Het is een lange lijst: Liesbeth Augustinus, Johan van der Auwera, Ronny Boogaart, Julie Van Bogaert, Kenneth Boumann, Geert Brône, Filip Buekens, Ingrid Van Caneghem-Ardijns, Peter-Arno Coppen, Evie Coussé, Jeroen Van Craenenbroeck, Kristin Davidse, Johan De Caluwé, Steven Delarue, Lorenz Demey, Karen Deschamps, Filip Devos, Sigurd D'hondt, Sylvain Dieltjens, Lobke Ghesquière, Paul Gillaerts, Jan Goossens, Jan Heylen, Priscilla Heynderickx, Jack Hoeksema, Koen Jaspaert, Dany Jaspers, Jacques Van Keymeulen, Karen Lahousse, Alexandra Lenz, Sterre Leufkens, Piet Mertens, Dorien Van De Mieroop, Frank van Meurs, Jan Nuyts, Marc van Oostendorp, Albert Oosterhof, Tom Ruette, Gijsbert Rutten, Ineke Schuurman, Jan Stroop, Michiel de Vaan, Reinhild Vandekerkhove, Willy Vandeweghe, Jean-Christophe Verstraete, Ton van der Wouden en Eline Zenner.

We hopen dat de bijdragen in dit boek de inspiratie zullen vormen voor nieuw werk, want we kunnen ons niet voorstellen dat Joop en William hun emeritaat in ledigheid zullen doorbrengen.

Freek Van de Velde
Hans Smessaert
Frank Van Eynde
Sara Verbrugge

INHOUD

Deel I

Syntaxis en morfologie

Willy Vandeweghe

De ANS en het plaatsschema van de hulpwerkwoorden 17

Pierre Godin

Over IPP, 'lange en korte infinitieven' en aanverwante constructies: werkwoorden over de grenzen heen van de morfologie, de syntaxis en de semantiek 33

*Frank Van Eynde, Liesbeth Augustinus,
Ineke Schuurman & Vincent Vandeghinste*

Het verrassende resultaat van een copulativiteitspeiling 47

Harry Perridon

Enige opmerkingen over de vorm van persoonlijke voornaamwoorden in koppelzinnen 63

Hendrik De Smet

De integratie van Engelse leenwerkwoorden in het Nederlands 75

Georges De Schutter

Een overzicht van PP-objecten en PP-complementen 89

Hans Broekhuis

Dubbel-voorzetselobjectconstructies? 103

Timothy Colleman

Nog eens de dubbel-voorzetselobjectconstructie 115

Odo Leys

Nog eens de trajectconstructies van het type *de trap op* 129

<i>Wim Honselaar & Evelien Keizer</i> De semantische categorie Tijd in <i>Functional Discourse Grammar</i> : syntaxis en semantiek van voorzetselloze temporele uitdrukkingen in het Nederlands	143
<i>Karen Lahousse & Béatrice Lamiroy</i> Grammaticalisatie en taalvergelijking: Nederlands <i>het is zo dat</i> vs Frans <i>c'est ainsi que</i>	163
<i>Ton van der Wouden</i> Is hier sprake van een nieuwe existentiële constructie?	179
<i>Marja Clement & Elvira Glaser</i> Hoe krijg je dit gepubliceerd? 'Krijgen'-constructies in het Nederlands	195
<i>Daniël Van Olmen & Johan van der Auwera</i> Over <i>zo'n</i> en zo meer	215
<i>Ina Schermer</i> Manneken Pis en wandelaar Bastet. Over lidwoordloze eigennaamsgroepen en de (ontbrekende) correspondentie met een naamwoordelijk gezegde	229
<i>Luk Draye</i> <i>Man</i> en <i>men</i> : een wereld van verschil	241
<i>Wim G. Klooster</i> Re <i>er</i>	255
<i>Jan Pekelder</i> Het Nederlandse subject een taalteken? Over SUB-PV-DOB- en PV-SUB-DOB-strings	271
<i>Fred Weerman</i> De januskop van complexiteit	285

Deel II Historische taalkunde en historiografie

- Marc van Oostendorp*
De geboorte van de jambe uit de geest van het Nederlands 303
- Sander van der Harst & Hans Van de Velde*
Wordt leggen schijnbaar of werkelijk liggen? 315
- Bert Cornillie*
Over de subjectieve lezing van dreigen in het 16de- en
17de-eeuwse Nederlands.
Historische pragmatiek vs contact-geïnduceerde taalverandering 329
- Evie Coussé & Freek Van de Velde*
Hulpwerkwoordselectie in drieledige perfecta met een modaal.
Een alternatieve historische verklaring 349
- Ingeborg Harmes*
Wat zou het?
Een synchrone en diachrone analyse van *zou(den)* 365
- Karolien Janssens & Jan Nuyts*
Me dunkt!
Een diachrone blik op dunken 379
- Marijke van der Wal & Gijsbert Rutten*
Negatieverschijnselen revisited 393
- Gunther De Vogelaer & Roxane Vandenberghe*
Omwille van Joop
Een onderzoek naar de geschiedenis van een
voorzetsluitdrukking 407
- Jack Hoeksema*
De opkomst van aan als verbindend element in
maatnomenconstructies 421

<i>Matthias Hüning</i> Over complexe preposities en convergentie	433
<i>Jan Stroop</i> 't Ene <i>dan</i> is 't andere niet	447
<i>Aad Quak</i> De Oudnederlandse appellatieven op <i>-ing</i>	459
<i>Albert Oosterhof & Paul Gillaerts</i> Zijn pachtbrieven formulieren? Het formulaire karakter van pachtcontracten uit het Leuvense schepenarchief	479
<i>Ann Marynissen & Theo A.J.M. Janssen</i> Vroegnieuwnederlands voor commercie en cultuur	499
<i>Dirk Geeraerts</i> Zellig Harris en het contemporaine corpuslinguïstische distributionalisme	513
<i>Jan Noordegraaf</i> Verre verwanten. D.C. Hesseling (1859-1941) over taal en taalverandering	523
Deel III Pragmatiek, toegepaste taalkunde & taalpolitiek	
<i>Filip Buekens</i> 'Buiten de taal treden' – wat zou dat kunnen betekenen?	539
<i>Lorenz Demey & Hans Smessaert</i> Logische geometrie en pragmatiek	553

<i>Leen Janssens, Sara Verbrugge, Kristien Dieussaert & Walter Schaeken</i> Maar hoe zit dat eigenlijk?	565
<i>Paul Claes</i> Claus als retoricus	579
<i>Kristin Davidse</i> Constructionele semantiek en pragmatiek in de analyse van gekloofde zinnen	593
<i>Els Elffers</i> Uitroepende zinnen	609
<i>Patrick Meuris</i> Structuursignalen in verklarende teksten	625
<i>Jean-Christophe Verstraete & Sarah D'Hertefelt</i> Polariteitsomkering bij insubordinatie	639
<i>Sylvain Dieltjens & Priscilla Heynderickx</i> Vertrouwen in de oncoloog? Analyse van consultaties in een palliatief zorgtraject	653
<i>Kurt Feyaerts & Bert Oben</i> Prettig leedvermaak. Onderzoek naar gelaagde betekenissen in het CORINTH-corpus	667
<i>Dorien Van De Mierop</i> Een verkenning van de pragmatische functies van directe rede in narratieven	683
<i>Flip Droste</i> Het Nederlands Bedreigd? Bullshit!	697
<i>Marinel Gerritsen</i> Vlamingen en Nederlanders: van cross- naar intercultureel onderzoek	707

- Koen Jaspaert*
En is 't de tale niet, wat is 't dan dat mij kwelt 723
- Ester Magis, Jill Puttaert, Aleydis Van den Bossche,
Wim Vandenbussche, Rik Vosters & Roland Willemyns*
Tussen adoptiekoe en zemelteef: iets over de houdbaarheidsdatum
van 'verse woorden' in Vlaamse en Nederlandse kranten 735
- Jacques Van Keymeulen*
De afkortingencultus 747
- Ulrike Vogl*
"Als u meer talen kent, lijdt uw moedertaal": studenten
Nederlands en hun visie op taal 759
- Eline Zenner, Tom Ruetten & Freek Van de Velde*
Taalkeuze in personeelsadvertenties: een verkennend onderzoek
door drie science floor managers 771

De januskop van complexiteit ¹

Fred Weerman

(Universiteit van Amsterdam)

De notie complexiteit speelt vaak een rol in taalkundige analyses van taalverandering. Zo wordt wel verondersteld dat het vermijden van complexiteit (of het streven naar transparantie) een sturende kracht is achter taalverandering en dat eventuele toename van complexiteit op de ene plek een gevolg is van afname van complexiteit elders. In dit artikel wordt betoogd dat er niet zo'n balans is, en dat er geen uniforme bruikbare notie complexiteit is. Zelfs als we aannemen dat verschillende soorten complexiteit kunnen worden gemeten en vergeleken, bijvoorbeeld in termen van de stappen die een taalleerder moet zetten, lijken er uiteindelijk zoveel complexiteiten als er taalparen te zijn.

Hooggeleerde Van Belle en Van der Horst,

Waar is de tijd gebleven dat je zonder jezelf belachelijk te maken een artikel in een huldebundel op deze manier kon beginnen? Uw oog voor zulke veranderingen, Hooggeleerde Van der Horst, is zeldzaam scherp, al moet ik eerlijk bekennen – niet tot Uw verrassing vermoed ik – dat het niet vaak is voorgekomen dat ik Uw analyse ervan onderschreef. Dat geldt bijvoorbeeld voor de nog onlangs in *Taal op drift* (Van der Horst 2013) door U besproken veranderingen in de complexiteit van het Nederlands, die U relateert aan veranderingen in de complexiteit van de samenleving. Het met elkaar oneens zijn is echter voor de wetenschap niet zelden productiever dan eensgezindheid en het onderwerp van complexiteit dat U aansnijdt in de zojuist genoemde publicatie lijkt ook internationaal bezig met een comeback en verdient daarom serieuze aandacht (vgl. bijvoorbeeld Dahl 2004, Sampson et al. 2009, Kortmann & Szmrecsanyi 2012). En misschien komen we uiteindelijk via een andere weg toch tot een vergelijkbare conclusie.

Het vermijden van complexiteit, of omgekeerd het streven naar transparantie (vgl. Hengeveld 2011), wordt vaak gezien als een sturende kracht achter taalverandering. Een slimme student merkt echter al snel op dat als de op college behandelde veranderingen steeds neerkomen

op vereenvoudigingen, de vraag rijst waar al die ingewikkeldheden dan vandaan zijn gekomen. Hoewel taalkundigen daar wel antwoorden op hebben proberen te geven, schieten die, zo zal ik betogen, toch tekort. We moeten onder ogen zien dat er geen uniforme bruikbare notie complexiteit is.

1. De balans is zoek

De gedachte dat eigenschappen van een taal positief of juist negatief gewaardeerd moeten worden is onder taalgebruikers wijd verbreid, hoe taalkundigen dat ook proberen te relativieren. De criteria kunnen daarbij gemakkelijk wisselen. Zo kan een taal met een complex naamvals- of geslachtssysteem even makkelijk ten voorbeeld worden gesteld als worden gediskwalificeerd. Voor zover het de moedertaal betreft, is mijn indruk dat de taalgebruiker de gehanteerde criteria aanpast aan de gewenste uitkomst, en die is vooral het handhaven van de *status quo* (“Handen af van het Nederlands”).

Natuurlijk ligt het nog niet zo lang achter ons dat ook taalkundigen positieve of juist negatieve waardering hechtten aan diverse graden van complexiteit. Het is nu onder taalkundigen gemeengoed een principiële gelijkwaardigheid van talen te verdedigen. Die principiële gelijkwaardigheid werd en wordt soms gelijk gesteld met systematische gelijkwaardigheid in termen van complexiteit (vgl. Labov 1972). De kennelijke bedoeling lijkt daarbij ook te zijn dat de gelijkwaardigheid in termen van complexiteit een argument is voor de principiële gelijkwaardigheid. Zoiets als: we moeten niet neerkijken op het Limburgs, het Fries, *Black English* etc. want deze varianten zijn minstens zo complex als de ermee te vergelijken standaardtalen (die wél een vlag en een leger hebben).

Of deze argumentatie buiten taalkundige kring indruk maakt, betwijfel ik. Wie wat tegen (de sprekers van) het Limburgs, het Fries, *Black English* et cetera heeft, vindt makkelijk een andere stok om de hond te slaan. En omgekeerd kost het weinig moeite sprekers van het Limburgs etc. te vinden die ten diepste overtuigd zijn van de superioriteit van de door hen gesproken taal. De eigenschap uit en in te sluiten zit evolutionair vermoedelijk erg diep – dieper dan ons taalvermogen.

Maar ook is er taalkundig gezien wel wat af te dingen op de redenering dat talen gelijk zijn in complexiteit. Dat al deze varianten producten zijn van ons taalvermogen en dus van belang kunnen zijn

voor taalkundig onderzoek klopt natuurlijk. In die zin zijn ze inderdaad gelijkwaardig. Maar dat ze daarmee ook in complexiteit gelijkwaardig zijn, volgt niet. Sterker, in de voorbeelden die de status van de genoemde talen moeten opkrikken functioneren stelselmatig voorbeelden waar er nu juist van gelijkwaardigheid geen sprake is; de ermee te vergelijken standaardtalen lijken juist minder complex. Er is bijvoorbeeld sprake van méér vormvarianten, méér inflectie, meerledige ontkenning tegenover enkelvoudige ontkenning etc.

De tegenwerping dat het nog maar te bezien valt of “meer” in de zojuist genoemde gevallen ook meer complexiteit met zich meebrengt, is misschien correct, maar laat dan tegelijkertijd zien dat het nog niet zo’n eenvoudige zaak is om complexiteit te definiëren en daarmee wordt in feite de directe bruikbaarheid van het hele begrip in twijfel getrokken. Hoe dan ook lijkt het waarschijnlijk dat er in de genoemde voorbeelden geen absolute gelijkheid is. Dat is denk ik ook de standaardopvatting geworden: de gelijkheid in complexiteit geldt niet op het niveau van de afzonderlijke verschijnselen, maar op het niveau van het totaal. Daar zou er een balans zijn. Het misschien wel klassieke voorbeeld in dit verband zijn naamvallen en woordvolgorde. Naamvallen zijn complex vanwege de vormvariatie, maar daar zou tegenover staan dat dan de woordvolgorde relatief eenvoudig is, want vrij. Omgekeerd heeft een taal zonder naamvallen weliswaar een eenvoudige inflectionele morfologie (weinig vormen), maar daar staan extra woordvolgorderestricties tegenover (zie bijvoorbeeld Meillet 1949, Siewierska 1998).

Deze balanstheorie wordt ook wel in stelling gebracht bij taalverandering. Het is dan ook deze theorie die de docent in stelling brengt als de in de introductie genoemde student vraagt waar zogenaamde complexe regels vandaan komen: vanuit een ander perspectief, in een ander domein van de grammatica, zouden de versimpelingen juist tot meer complexiteit leiden en vice versa. Maar concreet wil het meestal niet worden, op een enkel voorbeeld na, zoals dat van de naamvallen en de woordvolgorde.

Het wordt, vrees ik, niet concreet omdat het ook niet plausibel is. Veranderingen ontstaan door zeer lokale (onbewuste) beslissingen van een taalgebruiker. De taalgebruiker zal uiteraard zelf geen relatie leggen tussen een beslissing in het ene domein en het andere, dus de balans zal op de een of andere manier besloten moeten liggen in het systeem zelf: minder van het één leidt automatisch tot meer van het andere. Maar juist op het niveau van de grotere domeinen wordt er verondersteld

een flinke mate van autonomie (modulariteit) te zijn. En met de veronderstelling dat het slechts om globale tendensen zou gaan blijft er van de balanstheorie niet zoveel over en dreigt willekeur: als sommige taalgebruikers kunnen overleven met een situatie waarin na een lokaal besluit minder complexiteit op de ene plek niet direct gecorrigeerd is door meer complexiteit elders, rijst de vraag waarom dat niet ook geldt voor andere taalgebruikers.

In het klassieke voorbeeld van naamvallen en woordvolgorderrestricties liggen de betrokken domeinen syntaxis en morfologie nog niet zo ver uit elkaar en zijn formele relaties tussen de twee niet a priori onverwacht. Niettemin blijft er van dit voorbeeld op de keper beschouwd ook niet zoveel over, zoals straks zal blijken. Dat de complexiteit op de ene plek die op een andere kan compenseren geldt uiteraard al helemaal niet voor degenen die ontkennen dat er een relatie bestaat tussen een naamvalsysteem en woordvolgorderrestricties (zoals bijvoorbeeld McFadden 2004). Voor diegenen kan een taal met naamvallen niet anders zijn dan meer complex, aannemend dat meer inflectionele morfologie complexer is dan minder of zelfs geen.

Maar ook als er wél geacht wordt zo'n relatie te bestaan, is helemaal niet gezegd dat de talen met en zonder naamvalsysteem even complex zijn. Neem het voorbeeld van de ordening van indirect objecten en direct objecten zolang die niet de vorm aannemen van pronomina. In ongemarkeerde intonatie ligt deze vast in het Standaardnederlands: (1a), met indirect object voor direct object, is correct en (1b) niet.

- (1) a. Jan heeft het meisje de film vertoond.
b. *Jan heeft de film het meisje vertoond.

Talen met een morfologisch onderscheid tussen accusatief en datief, zoals bijvoorbeeld het Duits, of eerdere stadia van het Nederlands kunnen de volgorde tussen het direct en het indirect object wel omdraaien. Daar is dus het equivalent van (1b) niet problematisch (uiteraard afgezien van het feit dat er cinematografisch weinig te beleven viel ten tijde van het Middelnederlands).

Hoe wordt het verschil tussen de twee grammatica's (i.e. type Nederlands versus type Duits) beschreven? In de beschrijvingen die ik ken is de taal met een naamvalsysteem complexer dan die zonder zo'n systeem, en in ieder geval niet gelijkwaardig in complexiteit. Zo wordt bijvoorbeeld verondersteld dat de volgorde in (1a) op een of

andere manier ongemarkeerd is, bijvoorbeeld af te leiden van een algemeen semantische principe dat thematische rollen ordent ten opzichte van elkaar en waarbij de patiens of doel (*het meisje*) verder afzit van het hoofdwerkwoord (*vertonen*) dan het thema (*de film*). In talen met een naamvalsysteem, zo is verder de gedachte, kan afgeweken worden van deze volgorde naar de mate waarin de thematische rollen interpreteerbaar zijn op basis van hun relatie met het naamvalsysteem. Als de patiens interpreteerbaar is op basis van de aanwezigheid van de datief, dan is (1b) toegestaan. Als er geen directe relatie te leggen is met de patiens is (1b) echter fout. Wat daar verder ook van zij, deze beschrijving sluit in ieder geval aan bij het feit dat de beide volgordes in het Nederlands goed zijn zodra het indirect object ‘omschreven’ wordt door een voorzetsel, zoals (2) laat zien.

- (2) a. Jan heeft aan het meisje de film vertoond.
b. Jan heeft de film aan het meisje vertoond.

Het zal uiteindelijk allemaal nog wel een slagje gecompliceerder of anders liggen (het voorbeeld en de analyse ontleen ik aan een discussie in Neeleman & Weerman 1999), maar de essentie is deze: zelfs als er in een taal met naamvallen meer woordvolgordemogelijkheden zouden zijn, betekent dat niet dat zo’n taal op het gebied van de syntaxis minder complex is en minder regels heeft. Beide talen kennen het algemene semantische principe. In de zojuist gegeven beschrijving kun je hooguit zeggen dat de bestaande restricties dankzij de naamvallen soms ontweken kunnen worden. Ook hier geldt dan de conclusie dat een taal met naamvallen niet anders kan zijn dan complexer, nog steeds aannemend dat meer inflectionele morfologie complexer is dan minder of zelfs geen.

Voor andere vergelijkbare voorbeelden van syntactische effecten van inflectionele morfologie die ik ken, geldt iets soortgelijks. Soms lijkt het er zelfs op dat toename van complexiteit in de inflectionele morfologie ook leidt tot toename van complexiteit in de syntaxis. Zo wordt door verschillende onderzoekers verdedigd dat een uitgebreidere congruentie zichtbaar op het werkwoord vanuit distributioneel perspectief leidt tot extra posities voor het werkwoord (recent bijvoorbeeld door Koenenman & Zeijlstra (2012)). Dit zou in het bijzonder zichtbaar zijn in VO-talen, waar het finiete werkwoord in een taal met relatief rijke morfologisch uitgedrukte congruentie links van zinsadverbia komt te staan, zoals aangegeven in (3a), terwijl infiniete werkwoorden en finiete

werkwoorden in een armere taal rechts van die adverbia blijven staan, zoals in (3b). Een voorbeeld van een taal die het patroon van (3b) heeft is het Engels (vgl. (4)).

- (3) a. ... Subject – *Finitief werkwoord* – Zinsadverbium – *Infinitief* – Object....
 b. ... Subject – Zinsadverbium – *Finitief werkwoord/Infinitief* – Object....

(4) John probably read this book

De morfologisch rijkere taal onderscheidt met (3b) dus distributioneel meer posities voor het werkwoord dan de armere taal. Natuurlijk, het hangt er vanaf hoe we naast inflectionele complexiteit syntactische complexiteit precies meten, maar het lijkt me waarschijnlijk dat hier de taal met inflectionele kenmerken complexer is dan die zonder, ook in de syntaxis.

En dit zijn, zoals gezegd, dan nog voorbeelden waarin we ons voor kunnen stellen dat een beslissing in het ene domein effect heeft op een ander domein. Er zijn veel meer gevallen waarin dat op zijn zachtst gezegd onbekend is. Een notoir geval betreft grammaticaal geslacht. Het Nederlandse systeem is bijvoorbeeld behoorlijk complex. Weliswaar heeft het Standaardnederlands (zoals gesproken in Nederland) maar twee opties, zijdig en onzijdig, maar de classificatie welke woorden tot de ene en de andere categorie behoren is zeer ondoorzichtig en ook de wijze waarop geslacht tot uitdrukking komt in vormkenmerken blinkt allerminst uit door transparantie. Is bijvoorbeeld het Engels hier niet veel beter af? En wordt het Nederlands in de vergelijking met het Engels op enigerlei wijze gecompenseerd voor deze complexiteit? Er is vooralsnog geen enkel spoor van een aanwijzing daarvoor.

Er is, kortom, geen aanleiding om te denken dat talen gelijkwaardig zijn in complexiteit in de zin dat er een vaste hoeveelheid complexiteit is die een taal (een grammatica, zo men wil) kan verdelen over de diverse componenten, waarbij complexiteit die wordt toegestaan op de ene plek als het ware remmend werkt op de complexiteit elders (zie ook Sampson et al 2009). Maar het feit dat er geen overkoepelende balans is, impliceert niet dat er op het niveau van het lokale domein zelf niet een sturende rol van complexiteit in taalverandering zou zijn. Integendeel, zoiets wordt vaak beweerd. Het zou bij uitstek zichtbaar zijn in eerste taalverwerving. Reden om daar in de volgende paragraaf bij stil te staan.

2. Locale complexiteit en eerste taalverwerving

Uitgangspunt is de stelling dat het taallerend kind, geconfronteerd met talige input, de goedkoopste weg kiest die deze feiten beschrijft. In die zin is de leerder liever lui dan moe. Dit wordt op verschillende manieren zichtbaar.

Een voorbeeld van één zo'n manier wordt gegeven in Lin et al. (2013) met het verschijnsel van zogenaamde “conservative widening”. Nederlandse kinderen zouden van het negatief polaire werkwoord *hoeven* eerst een lexicale analyse maken waarbij *hoeven* gekoppeld wordt aan het ontkenkende woordje *niet*, domweg omdat deze combinatie in de input verreweg het frequentst is. Kinderen zijn dus al heel vroeg gevoelig voor het verschil tussen (5a) en (5b). Pas aanzienlijk later, nadat kinderen vier zijn aldus Lin et al. (2013), ontstaat een abstractere analyse die mogelijk maakt dat ook andere (min of meer) negatieve woorden, zoals (5c-d), geaccepteerd worden als combineerbaar met *hoeven*.

- (5) a. *Jan hoeft bang te zijn.
 b. Jan hoeft niet bang te zijn.
 c. Niemand hoeft bang te zijn.
 d. Jan hoeft niks te eten.

Een ander type van ‘klein’ beginnen is zichtbaar in de verwerving van grammaticaal geslacht. Hier overgeneraliseren kinderen tamelijk lang de zijdige vormen. *Ze* zeggen bijvoorbeeld (6a) in plaats van (6b).

- (6) a. De paard staat naast de huis.
 b. Het paard staat naast het huis.

Zowel de frequentie van de zijdige woorden in de input als bepaalde systematische eigenschappen van het Nederlands lijken te veroorzaken dat de vorm met *de* voor een kind de ongemarkeerde waarde is. Anders gezegd, een kind lijkt uit te gaan van *de* tenzij de evidentie dat het *het* moet zijn niet meer genegeerd kan worden. Omdat het in het Nederlands nagenoeg arbitrair is wanneer een woord gekarakteriseerd moet worden als onzijdig kost dit veel tijd (pakweg tot kinderen 6-7 jaar oud zijn, vgl. Blom et al. 2008). Nederlandse kinderen hebben dan ook veel meer tijd nodig dan bijvoorbeeld Spaans lerende kinderen.

Het is daarbij wel belangrijk om vast te stellen wát precies relatief veel tijd kost. Dat lijkt namelijk de vaststelling per woord van het onzijdige geslacht te zijn (“gender assignment”). Er zijn belangrijke aanwijzingen dat de congruentieregels die een beroep doen op grammaticaal geslacht, zoals bijvoorbeeld die in (8), veel eerder geleerd zijn, dat wil zeggen rond het derde levensjaar (vgl. Blom et al. 2008, Polišenská 2010) – niet eens zoveel later als de congruentieregels in talen met een veel transparanter geslachtsysteem. Dat een monolinguaal Nederlands lerend kind van vier zoiets kan zeggen als in (7a) komt dus niet doordat het kind regel (8b) nog niet heeft geleerd die zegt dat er geen sjwa zit op een attributief adjectief bij onbepaalde enkelvoudige onzijdige woorden, maar doordat het woord *paard* nog niet als onzijdig is geboekstaafd, zodat (8b) – voor het kind – niet van toepassing is. Bij woorden die het kind al wel als onzijdig heeft opgeslagen, zoals *huis* in (7b), krijgt het adjectief dan ook geheel volgens (8b) geen uitgang.

- (7) a. Daar staat een mooie paard.
b. Daar staat een mooi huis.
- (8) a. Voeg *-e* toe aan een attributief adjectief,
b. tenzij enkelvoud, onzijdig, onbepaald.

De complexiteit heeft dus voor wat betreft het taallerend kind vooral te maken met de toekenning van het juiste geslacht aan het woord – in feite lexicale kennis.

Ook al beginnen kinderen klein, nóg belangrijker om vast te stellen is dat er geen enkele indicatie is dat kinderen de complexiteit vermijden, noch in het voorbeeld van de negatief polaire woorden, noch bij grammaticaal geslacht. In beide gevallen gaat het om relatief laat geleerde verschijnselen, in het tweede voorbeeld zelfs notoir laat, vermoedelijk vanwege de lexicale arbitrariteit. Er is geen reden om aan te nemen dat we hier aan de grenzen zitten van wat een leerder aan kan. Ook in lokale zin is er dus geen reden om een sturende rol van complexiteit in taalverandering te verwachten.

Meer algemeen gezegd, we zien in eerste taalverwerving wel dat kinderen ‘klein’ beginnen, te specificeren op verschillende wijzen, of dat nu gaat van lexicaal leren naar het leren van een abstracte regel, of van een zogenaamde ongemarkeerde regel, naar een gemarkeerde regel. Daarvoor zijn empirische argumenten te geven (in die zin

‘zien’ we het), als ook theoretische argumenten vanuit een leertheorie (waar ik hier gemakshalve verder even aan voorbij ga; zie bijv. Lin et al. 2013 voor enige discussie). Maar er zijn geen argumenten die noodzakelijk leiden tot voorstellen voor beperkingen op complexiteit in kwantitatieve zin. Wel zijn er uiteraard voorstellen voor fenomenen die überhaupt *onleerbaar* zouden zijn voor eerste taalverwervers. Dat zou je kwalitatieve complexiteit kunnen noemen. Onleerbare verschijnselen komen uiteraard niet voor in menselijke talen. Daarvoor hoeven we de complexiteit van talen niet met elkaar te vergelijken.

Dat limieten op kwantitatieve complexiteit niet snel in zicht zijn zou ook afgeleid kunnen worden uit het verschijnsel dat kinderen met enig gemak twee of zelfs meer talen tegelijkertijd kunnen leren, mits ze voldoende talige input kunnen krijgen. Zulke zogenaamde “early simultaneous bilinguals” leren de diverse talen zodanig dat ze niet te onderscheiden zouden zijn van monolinguale kinderen, mogelijk uiteindelijk op lexicale kennis na – maar daar zijn er ook tussen monolinguale taalgebruikers aanzienlijke verschillen (vgl. Tsimpli (te verschijnen) voor een recent overzicht, verwijzingen en discussie). Er is dus ook vanuit dit perspectief geen reden om te veronderstellen dat we in normale eerste taalverwerving langs de randen scheren van onze talige capaciteit zodat er daarom een remmende werking zou moeten zijn van de complexiteit. In normale omstandigheden is er eerder reden te veronderstellen dat er *overcapaciteit* is. In zulke omstandigheden kan taal (een grammatica) dus inderdaad complexer worden in taalverandering. Hier moeten we het antwoord zoeken op de aan het begin van deze bijdrage genoemde vraag van de slimme studente waar al de ingewikkeldheden vandaan komen.

Exit complexiteit? De redenering in de vorige alinea geeft aanleiding om de rol van ten minste twee factoren ten opzichte van complexiteit nog aan een nader onderzoek te onderwerpen: capaciteit en input.

3. Capaciteit en input

In de tot nu toe besproken omstandigheden speelde complexiteit geen beslissende rol, maar wat gebeurt er als we de twee factoren capaciteit en input manipuleren? Stel: leerdere hebben minder capaciteit beschikbaar, of moeten het doen met minder input.

Volgens sommigen is bijvoorbeeld de capaciteit om taal te leren voor kinderen met SLI (Specific Language Impairment) fundamenteel

anders (vgl. Clahsen 1989). Anderen houden het erop dat het taalvermogen van deze kinderen niet wezenlijk verschilt, maar dat ze problemen hebben om de input te analyseren en daardoor vertraagd zijn (hun 'intake' is beperkter). Zien we hier wel effecten van complexiteit? De verwerving van negatief polaire woorden zoals *hoeven* is bij mijn weten voor deze kinderen niet onderzocht, maar de verwerving van grammaticaal geslacht wel. Volgens Weerman, Duinmeijer en Orgassa (2011) leren deze kinderen de Nederlandse congruentieregels als (8) wel, maar is het de vraag of ze uiteindelijk alle benodigde lexicale kennis ook opdoen en het is goed denkbaar dat ze blijvend gehinderd worden in het toepassen van de aanwezige kennis. Wellicht is hier dus sprake van effecten van complexiteit. Hoe dan ook, de rol op taalverandering zal nihil zijn omdat de omvang van deze groep op de totale populatie gering is (de schatting is 5%).

Dat kan heel anders zijn bij tweede (ofwel late) taalverwerwers. Dat er opvallende verschillen zijn tussen vroege en late leerders van een taal is onomstreden. Sommigen menen dat het verschil uiteindelijk gereduceerd kan worden tot verschillen in de input waar deze leerders mee geconfronteerd worden (bijv. White 2003). Anderen houden het erop dat er naast deze eventuele inputverschillen ook effecten zijn die veroorzaakt worden door de capaciteiten waarover de leerders beschikken: jongere leerders zitten in een voor taalleren gevoelige periode waardoor ze op een andere wijze taal verwerven dan oudere leerders (bijv. Meisel 2009).

Ook hier geldt dat niet bekend is hoe late leerders negatief polaire woorden leren. Maar er zijn wel tal van aanwijzingen dat de verwerving van het Nederlandse grammaticale geslacht bij late leerders inderdaad belangrijk anders verloopt dan bij de jonge leerders die centraal stonden in de vorige paragraaf. Zo lijkt het erop dat volwassen leerders niet alleen moeite hebben, en vaak ook houden, met de lexicale kennis (welke woorden zijn zijdig, welke onzijdig), zij maken andere fouten met de congruentieregels als (8) dan monolinguale kinderen (vgl. Blom et al. 2008).

Een interessante groep tussen de monolinguale kinderen en de volwassenen in wordt gevormd door kinderen die niet vanaf het prille begin twee talen leren maar wat later beginnen met de verwerving van het Nederlands. Hoewel de discussie hierover nog lang niet afgerond is, lijkt het erop alsof we bij deze kinderen soms leeftijdseffecten zien, maar in ieder geval ook effecten van een geringere input. De geringere

input in de sensitieve periode lijkt er hier soms toe te leiden dat leerders regel (8a) wel en de evident meer input vereisende regel (8b) niet meer verwerven. Deze kinderen zullen dus uitingen als (7a), hier herhaald als (9a), blijven produceren, ook wanneer ze geleerd hebben dat het woord *paard* onzijdig is. Uitingen als (10) komen dus wel voor en (7b), herhaald als (9b), niet omdat regel (8b) ontbreekt.

- (9) a. Daar staat een mooie paard.
b. Daar staat een mooi huis.
- (10) a. Daar staat het mooie paard.
b. Het paard staat in de wei.

Bij andere kinderen uit deze groep – vermoedelijk diegenen die op jonge leeftijd meer (en mogelijk ook betere) input krijgen – blijft het verschil met de monolinguale kinderen beperkt tot lexicale verschillen: zij weten van minder woorden dat ze onzijdig zijn; zij kennen wel de congruentieregels in (8), maar kunnen lang fouten blijven maken zoals in (9a) omdat het woord *paard* voor hen niet onzijdig is.

De conclusie lijkt dat in sommige omstandigheden complexiteit dus wél een rol kan spelen, namelijk als input en capaciteit beperkt worden. Als een taal tot een bepaald moment voornamelijk door monolinguale leerders wordt verworven en vervolgens ook door grote groepen late leerders, dan is denkbaar dat de complexiteit afneemt, en de taal (de grammatica) verandert wanneer de input en de capaciteit van deze leerders belangrijk verschilt met die van late leerders. Het zal duidelijk zijn dat de rol van complexiteit dus op zijn best secundair is. De hoofdrol wordt niet gespeeld door complexiteit maar door demografische en andere factoren die veroorzaken dat er andere groepen leerders zijn (cf. Van Coetsem 1988, Thomason & Kaufman 1988, Trudgill 2011).

Dat er nóg een reden is om de rol van complexiteit, en vooral de bruikbaarheid ervan verder te relativeren, komt aan de orde in de volgende paragraaf wanneer we er verder bij stil staan dat er niet alleen sprake kan zijn van *minder* capaciteit maar ook van *andere* capaciteit.

4. Het meten van complexiteit

Daniel Kehlmann laat in *Die Vermessung der Welt* (2005) o.a. zien dat je vanuit totaal verschillende perspectieven de wereld kunt ‘meten’. Tot

nu toe heb ik deze complicatie voornamelijk vermeden, maar voor complexiteit in taal is dit niet anders en ik ben uiteraard niet de eerste die dit opmerkt (vgl. o.a. Dahl 2004 en de referenties genoemd aan het begin van dit artikel). Al aan de orde geweest dat er geen reden is om te denken dat er een soort balans zou zijn tussen de complexiteit van de diverse ‘modules,’ zoals morfologie en syntaxis. Daar is de vraag impliciet gebleven of je die diverse complexiteiten überhaupt met elkaar kunt vergelijken, en indien wel hoe dat dan zou moeten.

Een andere manier waarop er een verschil in perspectief bestaat is uiteraard de theoriegebondenheid van de notie complexiteit. Wat zeer complex is in de ene visie kan relatief transparant zijn in de andere theorie. Dat verschil is reëel, maar het zou flauw zijn om de notie complexiteit daarom te diskwalificeren. Verschil in visie is eigen aan taalkundig en, meer algemeen, wetenschappelijk onderzoek en als het goed is kunnen we die verschillen toetsbaar maken.

Een stapje lastiger is al dat, zelfs als we het eens zouden zijn over het kader of de visie, complexiteit op verschillende manieren gemeten kan worden. Zo zouden we bijvoorbeeld het aantal voor een beschrijving benodigde formalismen kunnen tellen. Een andere mogelijkheid, die ik hier heb gebruikt, komt erop neer dat iets complexer is naar de mate waarin een leerder meer leerwerk te doen heeft, meer stappen moet zetten om bij het beoogde resultaat te komen. Beide definities kunnen op hetzelfde neerkomen, maar dat hoeft niet. Zo valt het misschien nog wel mee wat er aan formele noties nodig is om het Nederlandse geslachtsysteem te beschrijven, maar de leerweg is relatief lang, vermoedelijk vanwege de hoeveelheid input die nodig is om tot een goed eindresultaat te komen.

Laten we abstraherend van verschillende visies en kaders even aannemen dat de hierboven gehanteerde maat van de leerweg (“de stappen die een leerder moet zetten”) een zinnige is. De conclusie van de vorige paragraaf was dat complexiteit een rol kan spelen als input en capaciteit beperkt worden. In successievelijke bilinguale taalverwerving moeten kinderen het doen met minder input in een kortere gevoelige periode van taalverwerving. Het resultaat daarvan zou kunnen zijn dat zij niet het complete Nederlandse geslachtsysteem verwerven. In deze redenering is de leerweg van de bilinguale kinderen niet principieel anders, maar hebben ze noodgedwongen minder tijd. De complexiteit is hier voor beide groepen leerders in theorie hetzelfde.

Maar de complexiteit is voor verschillende groepen leerders niet per definitie hetzelfde. Als er een gevoelige periode voor taalleren is, dat moet de complexiteit voor de leerders die in die gevoelige periode verkeren (kinderen) anders zijn voor wie dat niet geldt (volwassenen). Dat volwassenen bij het verwerven van het Nederlandse geslachtsysteem maar ook bij de verwerving van verbale inflectie een andere leerweg volgen omdat ze een andere capaciteit zouden hebben, wordt bijvoorbeeld verdedigd door Blom et al. (2006, 2008). Zo bezien zijn er tenminste twee capaciteiten: één voor jonge leerders en één voor oudere leerders.

Omdat er echter nog een dimensie bij komt, hebben we ook met aanzienlijk meer dan twee maten van complexiteit te maken. Die andere dimensie is kenmerkend voor tweedetaalverwerving: de invloed van de eerste taal. Dit kan worden toegelicht aan de hand van de verwerving van woordvolgorde. In het Nederlands staat, zoals bekend, het finiete werkwoord in een mededelende hoofdzin op de tweede plaats (V2) terwijl alle andere werkwoordelijke elementen rechts van het object plegen te staan (OV), zoals geïllustreerd in (11).

- (11) a. Jan *heeft* gisteren een paard *gezien*.
 b. Gisteren *heeft* Jan een paard *gezien*.

Kinderen leren deze distributie zeer vroeg, of ze nu monolinguaal of bilinguaal zijn en maken met zowel V2 als OV nauwelijks of geen fouten (zie Tsimpli (te verschijnen) voor een recent overzicht en verwijzingen).

Dat is heel anders voor late leerders. Daarbij speelt een rol wat de eigenschappen zijn van de eerste taal. Zo is V2 notoir lastig voor sprekers met bijvoorbeeld een Engelse of Romaanse achtergrond. Ook als deze leerders ontdekt hebben dat het Nederlands OV is, en ze niet meer uitingen als (12a) gebruiken, kunnen ze nog lang het werkwoord regelmatig op de derde plek zetten, zoals in (12b).

- (12) a. Jan heeft gezien gisteren een paard.
 b. Gisteren Jan heeft een paard gezien.

Leerders met een Duitse achtergrond hebben met OV en V2 aanzienlijk minder moeite. De complexiteit is voor tweedetaalverwerving dus afhankelijk van de eigenschappen van de talen die bij het taalcontact een rol spelen. De complexiteit is groter naarmate het te overbruggen

verschil voor de taalleerder groter is. We hebben dus zelfs niet met twee soorten complexiteit te maken, maar met zoveel soorten complexiteit als er te onderscheiden taalparen zijn... En de voorspelling of een taal in een bepaalde richting zou kunnen veranderen is dus niet alleen afhankelijk van de vraag met welke mix van vroege en late leerders we te maken zullen hebben, maar ook welke moedertalen de late leerders spreken.

5. Slot

Van de stelling dat het vermijden van complexiteit een rol speelt in taalverandering blijft niet veel over. Het duidelijkst kan deze tegengesproken worden in situaties waarin van generatie op generatie één taal wordt overgedragen. Per definitie ontstaan daar geen onleerbare talen, maar er is geen reden om te veronderstellen dat monolinguale leerders in zulke situaties op de grenzen van de toelaatbare complexiteit balanceren. Er is dan juist ruimte voor toenemende complexiteit. Evenmin is er reden om te veronderstellen dat de complexiteit in het ene domein gecompenseerd moet worden in een ander domein. De implicatie is dat het goed mogelijk is dat talen inderdaad in complexiteit flink van elkaar kunnen verschillen.

In situaties waarin er grote groepen niet-monolinguale sprekers (en leerders) zijn, zou de hypothese dat bij taalverandering complexiteit een sturende rol speelt op het eerste gezicht meer kans maken, afhankelijk van de capaciteit en de input. Bij nader inzien lijkt er echter voor deze situaties van late verwerving geen bruikbare uniforme notie complexiteit te bestaan. Niet alleen lijkt er een principieel verschil te bestaan tussen vroege en late verwerving, ook is de complexiteit bij late verwerving afhankelijk van de eerste taal, waardoor er evenveel complexiteiten zijn als taalparen. Natuurlijk is er wel een soort overlap tussen al deze complexiteiten, waardoor velen zich mogelijk toch aangesproken voelen en zich scharen achter het vaandel van de complexiteit. Maar met dat vaandel kun je alle kanten op.

Noten

1. Veel dank aan Suzanne Aalberse, Jan Don, de redactie van deze bundel en een anonieme reviewer voor commentaar op een eerdere versie.

Geraadpleegde literatuur

- Blom, Elma, Daniela Polišíenská & Fred Weerman. 2006. Effects of age on the acquisition of agreement inflection. *Morphology* 16. 313-336.
- Blom, Elma, Daniela Polišíenská, & Fred Weerman. 2008. Articles, adjectives and age of onset: The acquisition of Dutch grammatical gender. *Second Language Research* 24. 297-331.
- Coetsem, Frans van. 1988. *Loan phonology and the two transfer types in language contact*. Dordrecht: Foris Publications.
- Clahsen, Harald. 1989. The grammatical characterization of development dysphasia. *Linguistics* 27. 897-920.
- Dahl, Östen. 2004. *The Growth and Maintenance of Linguistic Complexity*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Hengeveld, Kees. 2011. Introduction: Transparency in functional discourse grammar. *Linguistics in Amsterdam* 4. 1-22.
- Horst, Joop van der. 2013. *Taal op drift: Lange-termijnontwikkelingen in taal en samenleving*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Kehlmann, Daniel. 2005. *Die Vermessung der Welt*. Reinbek: Rowohlt Verlag.
- Koeneman, Olaf & Hedde Zeijlstra. 2012. One law for the rich and another for the poor: The rich agreement hypothesis rehabilitated. Manuscript, Universiteit van Amsterdam, te verschijnen in *Linguistic Inquiry*.
- Kortmann, Bernd & Benedikt Szmrecsanyi (eds.). 2012. *Linguistic complexity: Second language acquisition, indigenization, contact*. Berlin: De Gruyter.
- Labov, William. 1972. *Language in the Inner City: Studies in Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lin, Jing, Fred Weerman & Hedde Zeijlstra. 2013. Emerging NPIs: The acquisition of Dutch *hoeven* ('need') from a corpus perspective. Manuscript, Universiteit van Amsterdam.
- McFadden, Thomas. 2004. *The position of morphological case in the derivation: A study on the syntax-morphology interface*. University of Pennsylvania Dissertation.
- Meillet, Antoine. 1949. *Caractères généraux des langues germaniques*. Paris: Hachette.
- Meisel, Jürgen. 2009. Second language acquisition in early childhood. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 28(1). 5-34.
- Neeleman, Ad & Fred Weerman. 1999. *Flexible syntax: A theory of case and arguments*. (Studies in Natural Language and Linguistic Theory 47). Dordrecht: Kluwer Academics.
- Polišíenská, Daniela. 2010. *Dutch children's acquisition of verbal and adjectival inflection*. (LOT dissertations). University of Amsterdam.
- Sampson, Geoffrey, David Gil & Peter Trudgill (eds.). 2009. *Language complexity as an evolving variable*. Oxford: Oxford University Press.
- Siewierska, Anna. 1998. Variation in major constituent order: A global and a European perspective. In: Anna Siewierska (ed.). *Constituent order in the languages of Europe*. Berlin: De Gruyter. 475-551.
- Thomason, Sarah. & Terrence. Kaufman. 1988. *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.

- Trudgill, Peter. 2011. *Sociolinguistic Typology: Social Determinants of Linguistic Complexity*. Oxford: Oxford University Press.
- Tsimpli, Ianthi. (te verschijnen). Early, late or very late? Timing acquisition and bilingualism. *Linguistic Approaches to Bilingualism*.
- Weerman, Fred, Iris Duinmeijer & Antje Orgassa. (2011). Effecten van SLI op Nederlandse congruentie. *Nederlandse Taalkunde* 16(1). 30-55.
- White, Lydia. 2003. *Second language acquisition and Universal Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.